

GLOBALIZAREA ȘI PROBLEMELE EI: TEORIE, INVESTIȚII ECONOMICE ȘI MOBILITATE SOCIALĂ

DESPRE GLOBALIZARE ȘI SECURITATE, SUVERANITATE ȘI INTERVENȚIE UMANITARĂ: NEVOIA DE RECONFIGURARE A ACESTOR CONCEPTE

Cezar AVRAM, Roxana RADU*

Abstract: The present work has been built on the analysis of two main pillars: globalisation and security. Each of these two pillars are distinct realities, complex, dynamic, and into a permanent transformation. This last feature is a consequence of the fact that these processes constitute the elements of an objective reality (such as changes that occur in the structuring of human needs) and subjective reality (such as political interventions). Under these circumstances, another binomial relation was imposed: sovereignty-humanitarian intervention, making it clear that the study of inter-conditioning of the two concepts should be subject to continuous review and understanding. From this point of view, the present paper intends to present the current state of the relationship between globalization and security, sovereignty and humanitarian intervention and to formulate a few personal opinions regarding the likely evolution on the short and long term of this equation, owing to new security threats in the conditions of globalization and the economic crisis, which the authors could identify.

Keywords: globalisation, security, sovereignty, humanitarian intervention.

Procesul de globalizare a fost inițial un proces de natură economică, însă a ajuns să afecteze treptat sfera politicului și a relațiilor internaționale, având implicații majore și în domeniul cultural, social, diplomatic etc.

Inițial, globalizarea economică a presupus extinderea pieței și a economiei naționale la nivel mai întâi regional, continental și ulterior mondial, pe baza unei crescânde interdependențe dintre actorii economici publici și privați și a extinderii principiilor liberei circulații, liberei concurențe și a liberei inițiative. Totodată,

* Cezar Avram, cercetător științific I dr., directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova. Roxana Radu, conf. univ. dr., Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept și Științe Administrative „Nicolae Titulescu”.

ceilalți factori care au declanșat și, ulterior, au consolidat globalizarea, în special după prăbușirea regimurilor comuniste, au fost conștientizarea dezavantajelor economiilor închise, autarhice, nașterea «„iluziei” societății civile la putere»¹ și dispariția considerentelor ideologice în conducerea relațiilor economice între state.

Fenomen complex, cu multiple efecte de natură economică, politică, socială (demografică, culturală, religioasă), militară și ecologică, globalizarea poate implica consecințe care pot fi atât pozitive, cât și negative. Cunoașterea și înțelegerea acestor beneficii și dezavantaje, precum și a interacțiunilor dintre ele este deosebit de importantă deoarece nesocotirea acestor interacțiuni poate fi extrem de distructivă, generând noi riscuri, pericole și amenințări la adresa securității, în general, și la adresa securității umane, în special.

Evenimentele actuale din mediul internațional sunt efectul pervers al globalizării deoarece criza economică, deși pornită la nivel național, a atins foarte rapid dimensiuni planetare².

Analizând globalizarea din punctul de vedere al evoluțiilor actuale, putem constata că ea îmbracă mai multe aspecte: economic, pus în evidență de criza economică globală actuală; instituțional, apărut pe fondul perimării instituțiilor internaționale înființate după cel de-al doilea război mondial; geografic, generat de efectul mutării centrului de greutate al lumii contemporane, spre est, spre Asia; ierarhic, cauzat de redistribuția rolurilor interpretate de principalii actori pe scena relațiilor internaționale³.

În lucrarea sa, *Mecanisme globalizării*⁴, Joseph E. Stiglitz identifica următoarele aspecte ale fenomenului globalizării: circulația internațională a ideilor și informațiilor; experiențe culturale comune; societate civilă globală; mișcare ecologistă globală; cooperare mai intensă între țările lumii, prin intermediul intensificării circulației bunurilor și serviciilor, a capitalului și a persoanelor.

Cu privire la speranțele asociate globalizării, Stiglitz afirma că:

marea speranță a globalizării constă în faptul că va contribui la creșterea nivelului de trai din întreaga lume: țările sărace vor avea acces la piețele străine pentru a-și putea vinde produsele, investitorii străini vor putea pătrunde pe piețele lor pentru a facilita obținerea unor produse noi la prețuri mai mici, iar granițele se vor deschide, astfel încât oamenii să poată călători în alte țări pentru a se instrui,

¹ Aleksander Smolar, *De la opoziție la atomizare*, în: Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Huang-mao Tien (coord.), *Cum se consolidează democrația*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 282.

² Mihai Marcel Neag, *Implicațiile crizei globale asupra formelor și metodelor de asigurare a securității umane*, în *Perspective ale securității și apărării în Europa*, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, București, 2009 (se va cita în continuare *Perspective ale securității și apărării în Europa, ...*), p. 92.

³ Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian (coordonatori), *Lumea 2009, Enciclopedie politică și militară*, București, Editura ACTEA, 2009, p. 11.

⁴ Joseph Stiglitz, *Mecanisme globalizării*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 19.

pentru a lucra și pentru a trimite acasă banii câștigați, ca să-și ajute familiile și să pună bazele unei noi afaceri⁵.

În ciuda acestor așteptări optimiste, realitatea a demonstrat că doar puține state au avut de câștigat de pe urma globalizării în sensul creșterii Produsului Intern Brut, însă nici măcar în aceste situații globalizarea nu a însemnat un avantaj major pentru populația țărilor respective. Deși nu poate fi contestat faptul că globalizarea prezintă avantajele ei, există și „motive de îngrijorare”⁶ care, negestionate în mod corespunzător, s-ar putea transforma în elemente de risc la adresa securității:

a) globalizarea este guvernată de legi nedrepte care sunt concepute în avantajul statelor industrializate dezvoltate;

b) globalizarea pune valorile financiare înaintea altor valori, cum ar fi preocuparea pentru mediul înconjurător, pentru drepturile omului sau pentru viața însăși;

c) modalitatea de gestionare a globalizării a afectat suveranitatea țărilor slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare, capacitatea acestora de a lua decizii, subminând regimul democratic, economia națională și puterea de stat⁷;

d) deși adepții globalizării au fost unanimi în a afirma că toată lumea va avea de câștigat din punct de vedere economic, există dovezi că mulți au avut de pierdut;

e) sistemul economic impus țărilor în curs de dezvoltare este, în unele cazuri, inadecvat și împovărător, chiar dăunător.

Având în vedere faptul că securitatea, fie ea națională sau internațională, este tot mai strâns legată de alte aspecte presante precum migrația, comerțul internațional, pirateria informațională, terorismul sau drepturile omului, dar mai ales de situațiile conflictuale, trebuie subliniată fragilitatea echilibrului mondial:

[...] la nivel global lumea continuă să rămână puternic conflictuală. Motoarele conflictelor operează atât în domeniul accesului la resurse, la mecanismele de distribuție ale acestora și la piețele de desfacere, cât și în cel al diferențelor identitare de natură civică, etnică, religioasă, culturală sau ideologică. Probabilitatea unui conflict militar de mare amploare este redusă, în timp ce conflictele regionale și cele interne pot fi mai frecvente, iar efectul lor – direct sau cumulat – tinde să devină tot mai greu de controlat⁸.

Menținerea echilibrului de forțe al noului mileniu se referă la transformările profunde, aberante chiar, produse în lumea contemporană, globalizată, dar totuși evident divizată, ca într-un joc de șah, în state-națiuni, unele cu o relativ robustă identitate națională și culturală, altele, mai fragile, aflate în sfera de influență a statelor și organizațiilor celor mai puternice și stabile. Aceste state cu o identitate proprie constituie elementul de bază pe care se clădește fundamentul sistemului

⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁶ *Ibidem*, p. 23.

⁷ Paul Hirst, Grahame Thompson, *The Future of Globalization*, în: *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 37(3)/2002, p. 249.

⁸ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007, p. 10.

global. Globalizarea se insinuează constant și, cel mai adesea, extrem de subtil, erodând „zidul național” și impunând o nouă configurație pe tabla de șah mondială, prin tendințele de erodare a granițelor fizice ale statelor și de instaurare „a altui tip de frontiere, de regulă invizibile și de altă natură”⁹. Modificarea hotarelor tradiționale dintre state, ca efect al globalizării, a determinat schimbări esențiale în modul de percepere a conceptului de securitate națională, precum și a rolului statului național, a regimului suveranității în contextul apartenenței la vasta rețea de organizații internaționale. Preocuparea care se ridică în aceste circumstanțe este evidentă: către ce ne îndreptăm ?

În opinia lui P. Hirst și G. Thompson, noul sistem la care se vor raporta relațiile internaționale va fi unul „tranzitional, în care lumea nu este una constituită din state, dar nici una rezultată din complementaritatea celor două sisteme practicate (capitalist și socialist)”¹⁰. Ideea de la care se pornește în această concepție este aceea a globalizării (mobilității) capitalurilor, însoțită de divizarea societății în noi clase specifice, în vederea acceptării, în final, a „sistemului global”.

Este evident că globalizarea a devenit preocuparea cea mai pregnantă a secolului trecut, preocupare care a fost adâncită la începutul acestui secol de presiunea cauzată de actele teroriste. Perceperea schimbărilor ce au loc la nivel global este condiționată de conceperea efectelor acestora asupra întregii umanități, care este o rezultată a evoluțiilor locale, a interacțiunilor statale, a operațiunilor economice și a tendințelor globalizante provocate de marile state industrializate. Studiile și analizele efectuate la nivel mondial au evidențiat patru tipuri principale de transformări produse de globalizare:

- schimbările intervenite în activitățile sociale, politice și economice la nivelul statelor naționale, precum și în schimburile inter-regionale;
- creșterea și diversificarea sistemelor și rețelelor de comunicație, a modului de realizare a transferurilor de capital și de efectuare a investițiilor la nivel global;
- creșterea vitezei interacțiunilor dintre sistemele și rețelele actuale locale;
- adâncirea impactului fenomenelor globale asupra vieții individuale, în special sub aspectul creșterii sentimentului de insecuritate și al apariției unor noi forme de nesiguranță socială: criminalitate infantilă, delincvență urbană, disoluția familiei, amenințări internaționale¹¹.

Aceste schimbări ale căror efecte sunt încă în curs de a se produce, dar previzibile în timp, arată că politica, diplomația și relațiile internaționale trebuie să țină cont de inter-conexiunile și intercondiționările dintre fenomenul globalizare și securitate, relația dintre acești doi termeni distincți, dinamici și aflați într-o

⁹ Costică Silion, *Impactul globalizării asupra ordinii publice*, în: *Spațiul sud-est european în contextul globalizării, Securitate și apărare*, vol. I, Universitatea Națională de Apărare Carol I, Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională, București, 2007, p. 29.

¹⁰ Paul Hirst, Grahame Thompson, *Globalizarea sub semnul întrebării: economia internațională și posibilitățile de guvernare*, București, Editura Trei, 2002, p. 23.

¹¹ Pierre Rosanvallon, *Noua problemă socială*, Iași, Institutul European, 1998, p. 37.

permanentă transformare fiind supusă înțelegerii și revizuirii continue. Precizăm că, în contextul lucrării de față, prin noțiunea de securitate înțelegem nu doar apărarea integrității teritoriale (securitatea militară), ci, într-o accepțiune largă, stabilitatea sistemului economic (securitatea economică) și a regimului politic (securitate politică), asigurarea și protejarea resurselor indispensabile mediului ambiant și supraviețuirii unei comunități umane (securitatea ecologică), însăși dezvoltarea umană durabilă, concept materializat prin menținerea unor condiții economice, sociale, politice, culturale și de mediu care să garanteze că generațiile viitoare vor beneficia de condiții cel puțin similare celor de care beneficiază societatea actuală.

În concepția analiștilor politici, un model posibil al societății viitorului este cel al „cosmopolitismului”¹², construit sub forma „social-democrației”¹³ și pe baza a câtorva principii fundamentale:

- construirea, dezvoltarea și desfășurarea relațiilor internaționale este globală, nu mai ține seama – în noul context al comunității politice mondiale - de micile comunități locale și regionale;

- colaborarea externă nu mai este atributul exclusiv al guvernelor naționale, puterea de decizie mutându-se încet spre centrele de putere economică și financiară globală;

- transformările generate de instaurarea noii ordini mondiale tind să modifice fundamental întregul sistem economic și social;

- obiectivul principal al socio-democrației este justiția socială, atribuția principală a guvernelor fiind de regularizare a progresului economic și de asigurare a solidarității sociale;

- securitatea internă și internațională trebuie concepută, pe termen lung, ca cel mai important segment al politicilor de protecție socială, decisiv în asigurarea păcii și menținerea relațiilor de colaborare între statele din întreaga lume.

În cadrul acestui scenariu, elementele de impulsie și sprijinire a impunerii modelului cosmopolit provin, pe de o parte, din spațiul european, a țărilor cu tradiție și experiență în construcția social-democrației, și, pe de altă parte, din SUA, de la grupurile liberale susținătoare ale „liberalismului încorporat”¹⁴, care sprijină multilateralismul¹⁵.

¹² Charles Beitz, *Cosmopolitan Ideals and National Sentiment*, în: *Journal of Philosophy*, 80/1983, pp. 591-600; Jeremy Waldron, *Minority Cultures and the Cosmopolitan Alternative*, în: *University of Michigan Journal of Law Reform*, 25/1992, pp. 751-793.

¹³ Thomas Meyer, *The Theory of Social-Democracy*, Cambridge, Polity Press, 2007, p. 71; Wolfgang Merkel, *Social Democracy in Power: The Capacity to Reform*, Oxon & New York, Routledge Publishing House, 2008, p. 10; Philippe Marlière, *Le modèle social-démocrate en question, Universalis 2003*, Paris, Encyclopaedia Universalis, 2003, pp. 97-102; Donald F. Busky, *Democratic Socialism: A Global Survey*, Westport, Connecticut, Greenwood Publishing Group, Inc., p. 8.

¹⁴ Doctrina „liberalismului încorporat” combină deschiderea pieței economice cu o puternică guvernare și protecție socială, în comparație cu doctrina liberală economică contemporană care

O caracteristică esențială a procesului globalizării este construirea unei noi ordini în lipsa unei rațiuni finale și a unui model de dezvoltare dinainte stabilite. Inexistența unui țel prestabilit a întregii construcții a cauzat numeroase angoase în domeniile asupra cărora fenomenul globalizării a avut impact direct, suscitând variate opinii în literatura de specialitate din diverse ramuri științifice, surse de dispute controversate la nivel academic, politic și nu numai.

În literatura de specialitate¹⁶ au fost identificate o serie de amenințări care pun în pericol atât statele puternice, cât și pe cele slabe: consecințele negative ale globalizării economiei, soldate cu sărăcirea a milioane de oameni; răspândirea epidemiilor și molimelor; proliferarea armelor de distrugere în masă; incapacitatea actorilor non-statali de a-și procura mijloace de luptă din această categorie; terorismul internațional și războaiele locale stimulate de sărăcie, criză economică, epidemii și degradarea mediului; conflictele locale și interne, inter-religioase și inter-etnice; extinderea rețelelor crimei organizate care amenință stabilitatea națională și echilibrul internațional.

Printre principalele efecte ale globalizării care au afectat dimensiunile conceptului de securitate se numără dezvoltarea tehnicilor de comunicare, proliferarea tehnologiei informaționale pe scară largă și atenuarea distincției dintre sfera publică și cea privată.

Într-o „eră a informației” calitativ diferită, din punct de vedere al căilor de comunicare și al tehnologiei informației, față de ceea ce am putea numi „era diplomației”, este incontestabil faptul că mărirea incomensurabilă a vitezei de circulație a informațiilor și intensitatea interacțiunilor la nivelul actorilor politici și instituționali are implicații deosebite asupra modului în care evoluează și sunt dirijate relațiile internaționale la nivel mondial. Susținerea erodării rolului diplomației clasice în contextul globalizării este parțial neîntemeiată, dat fiind faptul că sporirea vitezei comunicațiilor și transmiterea informațiilor „în timp real” a dus la facilitarea sarcinilor ambasadurilor care, capabili să comunice mai rapid cu centrul național de decizie politică, au devenit, ca o consecință logică, mai apti să reprezinte interesele naționale. O altă consecință a globalizării, conjugată cu facilitățile moderne de transport și comunicații, constă în apariția și extinderea unui nou tip de acțiune diplomatică denumită „de nivel înalt” sau „la vârf”, care se transpune în participarea directă a șefilor de stat sau guvern, a miniștrilor de externe sau a diferiților miniștri de resort, la reuniunile cu caracter bilateral sau multilateral între state¹⁷.

susține o utilizare simplă a puterii politice pentru a spori domeniul de aplicare al forțelor pieței. J. G. Ruggie, *Constructing the World Polity*, London, Routledge Publishing House, 1998, chapter II.

¹⁵ Paul Hirst, Grahame Thompson, *The Future of Globalization*, în: *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 37(3)/2002, pp. 252-253.

¹⁶ Teodor Frunzeti, Vladimir Zodian, *op. cit.*, p. 85.

¹⁷ Stan P. Darius George, *Diplomația – Rolul diplomației în buna conviețuire a statelor*, București, Editura AIT Laboratories s.r.l., 2005, p. 23.

În noile circumstanțe, relațiile diplomatice pot juca rolul de punte de legătură între mediul național și mediile internaționale, construind și dezvoltând o serie de rețele prin coagularea intereselor în materie de securitate, prin cooptarea unor actori guvernamentali și non-guvernamentali, în special din sfera economică, pentru că agenții privați, în speță economici, au dobândit o putere din ce în ce mai mare de influențare a politicii la nivel global. Acțiunile diplomatice coordonate ale statelor sunt specifice fenomenului accentuat de globalizare¹⁸, într-o lume frământată de un număr crescut de conflicte culturale și religioase, care pun în pericol securitatea mondială, și în care însăși societatea civilă poate afecta, în mod paradoxal, instaurarea, consolidarea și funcționarea democrației în mai multe moduri negative (dificultatea de formare a majorităților, configurarea politicilor publice într-un mod părtinitor pentru reprezentanții clasei înstărite a societății – aspect din ce în ce mai pregnant și în România, accentuarea tendinței de a face compromisuri în viața politică, investirea unor importante fonduri bugetare în implementarea unor politici populiste, în scopul atragerii sau chiar al cumpărării voturilor, cu efecte dezastruoase asupra economiei naționale), dintre care

[...] aspectul cel mai pregnant negativ îl constituie faptul că se dovedește existența nu a uneia, ci a mai multor societăți civile, toate ocupând același spațiu geografic, social și politic, dar organizându-și interesele în comunități care sunt etnic, lingvistic sau cultural distincte, dar exclusiviste¹⁹.

O altă provocare cu care se confruntă securitatea în contextul globalizării este reprezentată de atenuarea distincției dintre mediul național, regional și cel internațional, contopirea sferei publice cu viața privată, fapt care obligă factorii politico-instituționali să își gestioneze resursele materiale, comunicaționale și umane în cadrul unor parteneriate care înglobează atât sfera publică, cât și cea privată. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că, deși statele națiune au continuat să joace un rol semnificativ în relațiile internaționale, ele au fost nevoite să se adapteze noilor cerințe, făcând loc pe scena internațională unui număr crescut de actori non-statali: organisme și organizații internaționale. În contextul în care scopul acestor organizații internaționale a fost acela de a coagula și dirija o serie de interese pentru rezolvarea problemelor globale de securitate, transparența și vizibilitatea acestora a crescut, inerent și legitimitatea lor a avut de câștigat. În astfel de circumstanțe, diplomația este departe de a-și pierde din importanță, devenind extrem de important ar putea fi rolul diplomatului ca mediator ce poate genera consens cu privire la diferitele valori și instituții care subsumează sfera internațională, ca „opțiune rațională, necesară”²⁰.

¹⁸ Iulian Mărgărit, *Gestionarea crizelor din mediul internațional de securitate fără implicarea componentei militare*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, ..., p. 309.

¹⁹ Philippe C. Schmitter, *Societatea civilă în Orient și Occident*, în Larry Diamond, Yun-han Chu, Marc F. Plattner, Huang-mao Tien (coord.), *op. cit.*, p. 265.

²⁰ Dumitru Mazilu, *Diplomația. Drept diplomatic și consular*, ediția a II-a, București, Editura Lumina Lex, 2006, p. 419.

În ceea ce privește securitatea, interdependențele dintre spațiul național și cel internațional, în tendința tot mai accentuată de contopire a primului în cel de-al doilea, cauzată de crescândă interdependență economică, politică și militară, au dus la politicizarea mediului de securitate. În prezent, procesul de ratificare a diferitelor convenții ori tratate bi sau multilaterale presupune, alături de procesul de negociere la nivel internațional, inițierea unui dialog continuu la nivel național, desfășurat pe două planuri: în plan orizontal, între reprezentanții diferitelor centre de putere politică, dar și un dialog în plan vertical, cu reprezentanții diferitelor grupuri de interese din cadrul societății civile.

Depășind conceptele clasice de „balanță a puterilor”²¹ și de „securitate colectivă”²², modul în care este privită securitatea trebuie regândit. Fără îndoială, cel mai important mecanism prin care poate fi evitată amenințarea unui alt război mondial, generalizat, este balanța de putere însă, în actualele circumstanțe internaționale, este dovedit faptul că există conflicte pentru aplanarea cărora această balanță nu este suficientă. De asemenea, este unanim acceptat faptul că există amenințări care nu vin din partea unui stat la adresa altui stat, iar acestea nu mai pot fi evitate sau înlăturate prin strategiile și mijloacele clasice. Reconsiderarea rolului statului, identificarea sectoarelor de aplicabilitate a termenului de „securitate”, delimitarea unor noi categorii de amenințări specifice procesului de globalizare au antrenat o repunere în discuție a conceptului de securitate, o redimensionare a acestuia, ridicându-se două întrebări: *Cine/ce este amenințat?* și *Cine/ce amenință?*

Nivelurile internațional și statal fiind deja depășite în discuțiile cu privire la securitate, putem spune că „[...] esența procesului de extindere a «securității» este regândirea acesteia pornind chiar de la cei care se pot simți în pericol – indivizii –, și nu de la identificarea intelectuală a unei amenințări la adresa unei instituții sociale cum este statul”²³.

Mulți cercetători au acordat o mare atenție nivelului regional în investigarea raporturilor dintre state, avansând conceptul de „complex regional de securitate”, noțiune care se referă la un ansamblu de unități atât de strâns legate între ele încât problemele lor de securitate nu pot fi abordate coerent decât împreună, nu luate în mod separat²⁴.

Globalizarea reprezintă în prezent fundalul „pelicula”, am putea spune în termeni cinematografici, pe care se derulează „filmul” tuturor proceselor și

²¹ Pentru detalii, a se vedea Andrei Miroiu, Simona Soare, *Balanța de putere*, în: Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (coord.), *Manual de relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2006, pp. 199-288.

²² Pentru definirea conceptului de „securitate colectivă”, a se vedea Radu-Sebastian Ungureanu, *Securitatea colectivă*, în: Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (coord.), *op. cit.*, pp. 223-232.

²³ Radu-Sebastian Ungureanu, *Extinderea conceptului de „securitate”*, în Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (coord.), *op. cit.*, p. 188.

²⁴ Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge Cambridge, University Press, 2003, p. 44, citat în Radu-Sebastian Ungureanu, *op. cit.*, loc. cit., p. 193.

conflictelor cu implicații majore asupra societăților contemporane. Globalizarea are efecte mixte (pozitive și negative, directe și indirecte) asupra societății umane, generând oportunități de dezvoltare, dar și riscuri asociate securității umane. Globalizarea nu semnifică doar comerț liber, asociat creșterii bunăstării populației, deplasarea liberă a mărfurilor, capitalurilor și persoanelor (cu anumite restricții, totuși), ci și consum și trafic de droguri și de persoane, criminalitate organizată, terorism, răspândirea bolilor, poluare necontrolabilă. Răspândirea acestor fenomene negative pe scară largă, migrația internațională au dus la eșecul statului în a asigura siguranța, sănătatea și securitatea cetățenilor săi. Astfel, a devenit necesară o reconsiderare a ideii de securitate națională:

Acolo unde aproape că nu există o idee de stat, iar instituțiile guvernamentale constituie ele însele principala amenințare la adresa multor indivizi, securitatea națională aproape că încetează să mai aibă un conținut și trebuie să considerăm indivizii și unitățile substatale drept referințe cu un sens real²⁵.

În funcție de problemele cu care se confruntă statul, în literatura de specialitate²⁶ au fost identificate cinci sectoare ale securității naționale, corespunzătoare celor cinci categorii de amenințări: de ordin militar, politic, economic, societal și ecologic.

Preocuparea centrală a securității unui stat a fost și va rămâne întotdeauna amenințarea de ordin militar, având în vedere pericolul material, iminent și direct pe care îl reprezintă violența armată, viteza de propagare și efectele pe care le poate produce atât pe termen scurt, cât și pe termen lung: anexări teritoriale, blocadă, bombardamente, criză economică, război total, schimbarea regimului politic, dispariția statului în sine. Obiectivul securității naționale în contextul unei astfel de amenințări militare este acela de a identifica potențialii inamici, de a preveni conflictele armate, de a găsi strategii adecvate de răspuns.

O altă categorie de amenințări la adresa securității sunt conflictele interne de ordin politic. Ele se manifestă în sânul societăților puternic divizate de clivaje ideologice ori de minorități etnice, lingvistice sau religioase, ceea ce face foarte greu de determinat sursa de proveniență a pericolului/amenințării – din interiorul sau din exteriorul statului. Cert este însă faptul că ele duc la slăbirea sau schimbarea regimului politic și că pot amenința, în egală măsură, securitatea internațională din cauza implicării unor state terțe și/sau comunității internaționale în încercarea de stingere a conflictului. Astfel, o importantă consecință a globalizării în planul dreptului internațional este reprezentată de tendința de a institui un mecanism de constrângere internațională, bazat pe rațiuni de ordin

²⁵ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Chișinău, Editura Cartier, 2000, p. 110.

²⁶ *Ibidem*, pp. 124-141.

umanitar. Astfel, anumite limitări ale suveranității statelor²⁷ pot fi justificate uneori de rațiuni umanitare, deși art. 2 din Carta de la San Francisco statuează că niciuna dintre dispozițiile sale „nu autorizează Națiunile Unite să intervină în afacerile care sunt dependente în mod esențial de competența națională a unui stat”. Principiul suveranității a prevalat asupra principiului umanității, iar drepturile statelor asupra drepturilor omului.

Numeroase organizații non-guvernamentale au ales totuși să intervină în toate situațiile de criză, în sensul acordării de ajutoare fără a urmări, prin aceasta, să aducă atingere suveranității statelor. Acestei „datorii de ingerință umanitară”, văzută ca o obligație morală, a-juridică pentru moment, s-a încercat să i se adauge un echivalent juridic prin introducerea unui „drept *la* asistență umanitară”, un fel de drept de creanță pe care țările slab dezvoltate l-ar putea solicita statelor bogate în temeiul a numeroase texte internaționale²⁸. Trecerea de la acest concept foarte vast și mult prea vag la cel de „drept *de* asistență umanitară” s-a realizat odată cu adoptarea, de către Adunarea generală a Națiunilor Unite, la 8 decembrie 1988, a Rezoluției 43-131 privind „asistența umanitară a victimelor catastrofelor naturale și ale altor situații de urgență de același fel”. Această rezoluție, „reafirmând suveranitatea, integritatea teritorială și unitatea națională a statelor și recunoscând că sarcina de a avea grijă de victimele catastrofelor produse pe teritoriul său (...) revine statului respectiv”, îi invită pe toți cei care au nevoie de o asemenea asistență să ușureze îndeplinirea acestei sarcini. Venind în aplicarea principiului subsidiarității, această rezoluție legitimează intervenția de urgență a organizațiilor non-guvernamentale sau a persoanelor private (medici, personal de prim-ajutor) în caz de catastrofe naturale sau alte situații asemănătoare (de exemplu, ajutorarea victimelor cutremurului din Armenia din 1989 sau a celui din India din 1993)²⁹. Ea a fost completată prin Rezoluția 45-100 din 14 decembrie 1990 referitoare la instituirea culoarelor sau coridoarelor umanitare pentru facilitarea accesului la victime. Aceste intervenții nu încalcă suveranitatea statelor în cauză deoarece își găsește fundamente juridice solide atât în dreptul internațional general, cât și în dreptul internațional umanitar referitor la conflictele armate³⁰.

²⁷ Pentru detalii, a se vedea S. Mohammed Azaad, *Sovereignty versus Humanitarian Intervention*, în B. Krishnamurthy, Geetha Ganapathy-Doré (ed.), *European Convention on Human Rights. Sixty Years and Beyond*, New Delhi, New Century Publications, 2012, pp. 161-176; Cezar Avram, Roxana Radu, Adela Lupu, *Evoluția conținutului conceptului de suveranitate*, în *Revista de studii socio-umane*, 4-5/2004, pp. 100-118; Cezar Avram, Roxana Radu, *Eroziunea suveranității, legalității și stabilității în Balcani*, în *Revista de Științe Politice/ Revue de Sciences Politiques*, 9-10/2006, pp. 131-146.

²⁸ Declarația universală din 1948 (art. 3); Pactul de la New York privind drepturile civile și politice (art. 6) și drepturile economice, sociale și culturale (art. 12); Carta de la San Francisco (art. 55-56).

²⁹ Dominique Turpin, *Droit constitutionnel*, Paris, Presses Universitaires de France, 1992, p. 21.

³⁰ De exemplu, art. 23 al celei de-a patra Convenții de la Geneva din 12 august 1949 impune tuturor părților să „acorde libera trecere a bunurilor sanitare, obiectelor de cult, bunurilor indispensabile copiilor, femeilor însărcinate sau a celor care nasc”; art. 70 al Protocolului adițional nr. I din 1977 specifică: „atât părțile în conflict, cât și părțile contractante vor autoriza și facilita trecerea rapidă și fără piedici a coletelor, echipamentelor și personalului de prim-ajutor (...), chiar dacă acest ajutor este destinat populației civile a părții adverse”.

„[...] oferirea de ajutoare alimentare și sanitare unui stat a cărui populație este grav amenințată în ceea ce privește viața sau sănătatea sa nu poate fi considerată ca o intervenție ilicită în afacerile interne ale statului”³¹.

Acest drept de ingerință nu trebuie să conducă la confundarea „cortegiului de ambulanțe cu diviziile blindate, a stetoscopului cu periscopul”³². Din aceste motive,

„[...] trebuie să fim mult mai rezervați față de intervențiile militaro-umanitare autorizate de Consiliul de Securitate al O.N.U., cum au fost cele din Irak sau fosta Yugoslavia în cadrul capitolului VII al Cartei Națiunilor Unite, căci ele tind să facă o confuzie între drepturile ce trebuie respectate într-un conflict armat (*jus in bello*) și dreptul de a recurge la război (*jus ad bellum*), căci dacă primele tipuri de ingerințe nu pun în discuție suveranitatea statelor, cel de-al doilea tip de intervenție duce la un neo-colonialism al marilor puteri, care face ca suveranitatea statelor mai sărace să fie practic neantizată”³³.

De exemplu, UNPROFOR nu a fost o forță de menținere a păcii, așa cum a fost misiunea *CSCE Spillover Monitor Mission to Skopje* din Macedonia și, ulterior, operațiunea *Concordia*. Contrar practicii obișnuite a ONU de a trimite misiuni umanitare sau de menținere a păcii numai în zonele în care ostilitățile au luat sfârșit, UNPROFOR a constituit „în parte o tentativă de a pune capăt luptelor și în parte o reacție la neașteptat de atrocele violențe comise în timpul luptelor”³⁴, fără a avea autoritatea sau capacitatea de a se implica în război. O vădită disproporție între mijloacele utilizate și scopurile urmărite s-a manifestat și în cazul războiului din Kosovo, intervenția NATO fiind departe de a putea fi calificată drept o operațiune de salvare umanitară:

„Inadecvarea evidentă a mijloacelor utilizate față de scopurile umanitare declarate era mai mult decât suficientă pentru a ridica semne de întrebare asupra motivelor ascunse, acea *hidden agenda* a unui război”³⁵.

Aceasta a fost însă o expresie a tendinței generale „de a face din ce în ce mai des uz de astfel de intervenții militare și deci de a institui un adevărat sistem de constrângere armată internațională, care limitează drastic suveranitatea”³⁶.

Organizația Națiunilor Unite, mult timp fondată pe ideea că „orice stat are dreptul inalienabil de a-și alege sistemul său politic, economic, social și cultural fără nici un fel de ingerință din partea altui stat”³⁷, a evoluat, în urma prăbușirii blocului comunist, spre un fel de universalizare, mai mult sau mai puțin impusă, a

³¹ Rezoluția finală a Institutului de Drept internațional, rostită în cadrul Congresului de la Saint-Jacques-de-Compostelle din 14 septembrie 1989.

³² Mario Bettati, *Droit d'assistance*, în *L'Expres*, 14-7-1989, p. 39.

³³ Dan Claudiu Dănișor, *Actorii vieții politice*, Craiova, Editura Sitech, 2003, p. 84.

³⁴ Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, București, Editura Allfa, 2000, p. 311.

³⁵ Gilbert Achcar, *Noul Război Rece. Lumea după Kosovo*, București, Editura Corint, 2002, p. 90.

³⁶ Dan Claudiu Dănișor, *op. cit.*, p. 84.

³⁷ Rezoluția nr. 2625 a Adunării generale O.N.U. din 24 octombrie 1970.

modelului economiei de piață și al democrației liberale, evoluție marcată de diversele rezoluții adoptate de Adunarea generală O.N.U.³⁸. Secretarul general O.N.U., Boutros Boutros-Ghali, asigură, la 23 octombrie 1993, că:

„Este de neconceput ca un stat să se ascundă în spatele paravanului suveranității pentru a batjocori, pe teritoriul său și la adăpostul acestuia, principiile democratice și drepturile omului”³⁹.

Această evoluție, confirmată de reuniunile asupra „dimensiunii umane” din cadrul Conferințelor asupra securității și cooperării în Europa (Viena-1989, Copenhaga-1990, Paris-1990) și din cadrul Conferinței mondiale de la Viena asupra drepturilor omului (1993) a făcut ca O.N.U. să se angajeze din ce în ce mai mult în operațiunile de asistență electorală și luptă împotriva loviturilor de stat (Haiti, Burundi). De asemenea, Consiliul de securitate a autorizat acțiunile militare pentru restabilirea democrației în temeiul Capitolului VII al Cartei (Rezoluția 917 din 6 mai 1994 pentru Haiti).

Semnarea, la Roma, la 17 iulie 1998, a Tratatului asupra Statutului Curții Penale Internaționale Permanente, cu sediul la Haga, pentru judecarea autorilor genocidelor, crimelor contra umanității, crimelor de război constituie un real progres al luptei contra barbariei și nedreptății în lume⁴⁰, progres datorat în special fenomenului globalizării, discutabil însă având în vedere că astfel se instituie „un mecanism de constrângere internațională”, de „impunere a unui sistem politic și economic”⁴¹.

Edificarea și menținerea unor relații internaționale pașnice și a păcii mondiale impun ca cerințe fundamentale egalitatea suverană a statelor și principiul reciprocității. Astfel, manifestarea suveranității unui stat nu se poate face decât în condiții de reciprocitate⁴², cu condiția respectării drepturilor altor state, a normelor și principiilor dreptului internațional. În contextul vieții internaționale, suveranitatea își pierde caracterul de putere supremă și absolută, lăsând loc „suveranității limitate”.

Frecvența și violența conflictelor interne de natură etnică, rasială sau religioasă sunt în măsură să sporească migrația internă, fluxul de refugiați, urgențele umanitare și să contribuie la destabilizarea regională. Astfel de conflicte interne pot degenera în conflicte inter-statale, statele vecine putând exploata oportunitățile de a câștiga sau limita posibilitățile distrugerii propriilor interese⁴³.

³⁸ Dominique Turpin, *op. cit.*, p. 23.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Dan Claudiu Dănișor, *op. cit.*, pp. 125-126.

⁴² A se vedea François Luchaire, *La souveraineté*, în *Revue française de Droit constitutionnel*, 43/2000, pp. 455-456.

⁴³ Un exemplu ilustrativ în acest sens îl constituie adoptarea Legii privind statutul maghiarilor din statele vecine Ungariei (19 iunie 2001) care are drept obiectiv principal promovarea conceptului „națiunii ungare ca întreg”, în scopul reparării prejudiciilor suferite de etnicia maghiari „care și-au pierdut cetățenia ungară în alte moduri decât prin propria lor voință” (art. 1). A se vedea Bogdan

Ineficiența statelor de a asigura securitatea cetățenilor lor va duce la sporirea conflictelor interne și la amenințarea stabilității și securității internaționale:

„Conflictul intern este cea mai letală formă de violență care a erupt în urma Războiului Rece și a produs mai multe victime în rândul civililor decât războaiele terorist și inter-statal la un loc”⁴⁴.

Cât timp vor continua să existe state cu o guvernare ineficientă, cu tensiuni etnice, culturale sau religioase, cu o economie slab dezvoltată și frontiere permeabile, ONU și alte organizații regionale vor continua să se implice în gestionarea conflictelor interne deoarece „statele puternice vor dori să minimizeze implicarea directă, în special prin sprijinirea uneia din părți (îndeosebi prin asigurarea armamentului necesar)”⁴⁵.

Un alt efect pe care globalizarea l-a antrenat asupra securității și suveranității statelor, reflectat de tratatele privind drepturile omului, constă în dreptul de ingerință. În conformitate cu art. 24. din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fiecare stat are dreptul să depună o plângere contra unui alt stat membru, fără să trebuiască, în mod necesar, ca resortisanții săi să fie în cauză. Acest drept de ingerință semnifică însă numai o acțiune juridică la nivel internațional, nu o acțiune militară. Dreptul de ingerință nu poate deci legitima amestecul brutal al unui stat în treburile interne ale altui stat, ci doar instituirea unui mecanism internațional de protecție a drepturilor persoanelor.

Factorii economici pot afecta în egală măsură echilibrul securității și „balanța de puteri” întrucât există o legătură indisolubilă între puterea economică și cea militară a unui stat:

„Nu există putere economică acolo unde nu există securitate economică și nici securitate economică acolo unde nu există putere economică”⁴⁶.

Efectele unor probleme de ordin economic sunt mult amplificate în condițiile globalizării, din cauza creșterii competiției, amplificării comerțului ilegal, creșterii inflației și șomajului, autorii de specialitate subliniind faptul că:

„[...] sunt necesare unele activități care să contribuie la consolidarea securității naționale: 1. creșterea resurselor generatoare de securitate națională; 2. dezvoltarea, pe plan regional, a apărării cooperative; 3. reducerea vulnerabilităților economice, sociale, politice, militare și de mediu; 4. dezvoltarea unor mecanisme

Aurescu, *Noua suveranitate*, București, Editura All Beck, 2003, p. 85. Un alt exemplu, mult mai recent, îl constituie abrogarea, de către Parlamentul Ucrainei, la 23 februarie 2014, a legii privind bazele politicii de stat în domeniul lingvistic, lege care a conferit limbii ruse statut de limbă regională în 13 (din 27) regiuni administrative ale Ucrainei.

⁴⁴ Gheorghe Badea, *Tipuri de conflicte ce se vor manifesta în noul mediu de securitate*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*,, p. 75.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Constantin Năstase, *Cooperarea economică – vector al securității și bunăstării*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*,, p. 88.

viabile de reglare și control; 5. sporirea operativității sistemelor de securitate colectivă; 6. sporirea cooperării economice, pe fondul diminuării, prin demersuri comune, a efectelor negative ale globalizării; 7. dezvoltarea sistemelor de gestionare și combatere a amenințărilor asimetrice; 8. sporirea preocupărilor pentru securitatea globală⁴⁷.

O problemă recentă apărută la nivel internațional, dar care nu dă nici un semn de redresare, este degradarea bunăstării și a nivelului de trai pe fondul apariției crizei economice. Izbucnirea crizei economice globale care a afectat toate statele lumii, iar întrebarea care se ridică în mod inerent este dacă și în ce măsură criza economică internațională poate fi o amenințare la adresa securității internaționale. Incontestabil, criza a afectat economia națională a mai tuturor statelor, prezentând interes și stârnind îngrijorare, pe măsura extinderii și agravării ei, pentru securitatea națională și internațională. Având în vedere legătura indisolubilă dintre securitatea economică și cea militară, orice tip de amenințare îndreptată din interior sau exterior împotriva capacității economice reprezintă o agresiune la adresa securității. Înlăturarea factorilor de risc și a vulnerabilităților, aceste „amenințări potențiale, structurale și permanente”⁴⁸ reprezintă cele mai sigure căi și mijloace de prevenire și protecție utilizate de către factorii politici de decizie în gestionarea politicilor economice și de securitate.

Schimbările majore operate în ansamblul sistemului economic mondial au afectat echilibrul piețelor de resurse energetice, de materii prime, de capital, de forță de muncă, precum și echilibrul ecologic global:

„Criza imobiliară din diverse țări dezvoltate, fluctuațiile prețului petrolului și gazelor naturale, inflația, criza din domeniu agroalimentar, criza de pe piețele financiare, reducerea ritmului dezvoltării economice în unele țări sunt aspecte ale fenomenelor de reglare/autoreglare a unei economii «tot mai globale»”⁴⁹.

Actuala criză economică mondială a pus în evidență vulnerabilitatea unor regiuni întregi, chiar a unor națiuni, fragilitatea echilibrului internațional față de fluctuațiile spontane ale economiei mondiale. Un exemplu sugestiv în acest sens este zona cuprinsă între Orientul Apropiat și litoralul Asiatic, care este puternic marcată de grave probleme economice, sociale, politice, dar și de securitate: sărăcie, ineficacitatea guvernării, dezechilibrul puterii, șomaj ridicat, fundamentalism islamic extremist și, ceea ce este mai grav, absența securității.

Apărută în anul 2008, pe așa-zisa piață „sub-prime” din Statele Unite, criza a cuprins rapid întreaga Europă și Marea Britanie și a provocat, într-un singur an, o

⁴⁷ Cornelia Elena Tureac, Valentin Curteanu, Alin Constantin Filip, *Efectele crizei economice globale asupra securității naționale prin prisma globalizării*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, ..., p. 148.

⁴⁸ Radu-Sebastian Ungureanu, *op. cit., loc. cit.*, p. 191.

⁴⁹ Cornelia Elena Tureac, Valentin Curteanu, Alin Constantin Filip, *Efectele crizei economice globale asupra securității naționale prin prisma globalizării*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, ..., p. 143.

cădere cu 60% a bursei din Shanghai, căderea burselor importante din America de Sud, precum și criza sistemelor bancare din Australia și Noua Zeelandă. Manifestându-se inițial mai curând ca o criză de lichidități și de încredere în sectorul financiar decât ca un declin în sectoarele industrial și comercial, a avut efecte negative substanțiale tocmai în aceste domenii, în condițiile în care sursele de finanțare a investițiilor s-au diminuat consistent. Criza a îmbrăcat caracter global nu numai pentru că a cuprins întregul glob, ci și pentru că afectează toate sectoarele economiei, precum și toate domeniile politicilor publice, printre care și securitatea. Stresul generat de criza economică și de criza de resurse este generator de posibile conflicte armate între națiuni, putându-se transforma într-o criză strategică:

„Actuala stare de insecuritate a expus, fără jumătăți de ton, actuala forță a globalizării și, în același timp, disoluția puterii globale. Tranziția de la o lume «unipolară», bazată pe unicul leadership al Statelor Unite ale Americii, către o lume «non polară», în care puterea, cu doar câteva reguli sau poate fără nicio regulă, se distribuie mai multor entități statale și actorilor non-statali, pare să fi ajuns într-un punct fără întoarcere»⁵⁰.

Prin urmare, unul dintre cele mai grave efecte ale crizei este acela că va destabiliza sistemul de securitate națională, ca și securitatea internațională, pe termen lung. În termenii riscurilor de securitate, restricțiile bugetare au determinat o anumită scădere a cheltuielilor militare și o reorientare a priorităților de apărare națională și de securitate ale guvernelor naționale. În literatura de specialitate⁵¹ s-a subliniat faptul că statele dezvoltate, cu un sistem democratic solid, cu o implicare mai mare și cu un control mai puternic al opiniei publice asupra actelor de guvernare, au avut de întâmpinat dificultăți foarte mari în afectarea unor cheltuieli bugetare suficiente, așa cum făceau în trecut, pentru apărare și securitate. Sub presiunea opiniei publice, problemele referitoare la apărare și securitate au trecut într-un plan secundar în comparație cu anumite aspecte socio-economice pe care cetățenii le consideră mai importante (pentru că o afectează direct și nemijlocit), cum ar fi acțiunile pe termen scurt, focalizate pe eliminarea efectelor crizei economice și pe refacerea sistemului financiar, cum ar fi: scăderea ratei șomajului, creșterea puterii de cumpărare, protecția socială, ocrotirea sănătății, restaurarea calității vieții și creșterea nivelului de trai. Pe de altă parte, statele cu democrații slabe sau cu regimuri totalitare (caracterizate, de obicei, de un sistem economic centralizat, o mai mare izolare economică, concentrarea puterii și lipsa pluralismului politic), foarte probabil vor adopta o strategie total opusă. Impactul pe plan intern al crizei globale – scăderea PIB-ului din cauza căderii prețurilor internaționale ale komodităților sau din cauza unor dificultăți financiare – va fi trecut cu vederea sau subestimat de către guvernele acestor state. Consecința unei

⁵⁰ Vasile Munteanu, *Criza economico-financiară și securitatea globală*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, ..., p. 270.

⁵¹ *Ibidem*.

astfel de abordări radicale la nivelul sistemului de securitate națională va fi vizibilă în special în ceea ce privește alocarea resurselor: programele militare ofensive sau defensive vor beneficia de investiții (achiziții și dezvoltare) în detrimentul sistemului de protecție socială⁵². Mai mult, regimurile totalitare (sau cele cu democrații în curs de formare), caracterizate de concentrarea puterii în mâinile unui aparat birocratic relative restrâns, dar care manipulează fondurile și prioritățile politicilor publice în mod discreționar, ar putea fi tentate, pe fondul slăbirii puterii economice și militare a altor state, să-și consolideze sau chiar să-și extindă influența la nivel regional sau globală, ceea ce ar putea eventual determina și o potențială creștere a nivelului de folosire a forței.

Amenințările de ordin societal – etnic, religios, lingvistic, rasial, cultural etc. – erodează sentimentul de apartenență al indivizilor la comunitate/stat. Încercarea de separare a minorităților etnice, lingvistice sau religioase și crearea de legături directe între statul străin și acestea doar în temeiul etnicității este de natură să destabilizeze autoritatea de stat, reprezentând un atac la adresa suveranității statului prin deteritorializarea exercițiului suveranității. Chiar dacă s-a admis ideea că suveranitatea este un principiu care poate fi limitat de comunitatea internațională, nici un stat nu poate face apel la aceasta dacă nu respectă drepturile omului în general, ale minorităților, în special. Este evident că suveranitatea nu trebuie să mai camufleze barbarii și acte antiumanitare însă, cu toate acestea,

„[...] o concepție privind recunoașterea grupurilor etnice și minoritare ca subiecte de drept internațional nu s-a impus nici în gândirea teoretică și nici în practica convențională a statelor”⁵³.

Migrația, depopularea, competiția orizontală sau verticală⁵⁴ pot pune în pericol nu numai siguranța indivizilor, ci și securitatea statului în ansamblul său. Astfel, deși fenomenul migrației are rădăcini istorice în România, țara noastră fiind prima ca volum al migrației în spațiul UE, încă nu se acordă atenția necesară unui proces cu implicații profunde pe termen lung asupra stabilității interne și securității naționale. Se poate afirma că migrația internațională în scopul găsirii unui loc de muncă reprezintă o consecință încă incomplet conturată și insuficient conștientizată a globalizării, fiind totodată un exemplu al modului în care a fost concepută globalizarea până în prezent. În contextul intensificării migrației internaționale, a devenit stringentă stabilirea unor mecanisme transparente care să canalizeze migrația spre modalități sigure, legale și umane, în care securitatea și protecția socială a indivizilor, garantarea drepturilor fundamentale ale emigranților va ocupa un loc primordial, în scopul maximizării beneficiilor și minimizării riscurilor care

⁵² *Ibidem*, p. 271.

⁵³ Victor Duculescu, *Protecția juridică a drepturilor omului – mijloace interne și internaționale*, București, Editura Lumina Lex, p. 250.

⁵⁴ Radu-Sebastian Ungureanu, *Extinderea conceptului de „securitate”*, în: Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (coord.), *op. cit.*, p. 190.

rezultă din acest proces. Lipsa de consecvență în urmărirea acestui obiectiv prioritar în construirea politicilor publice din diverse domenii – securitate națională, ocuparea forței de muncă, fiscalitate, protecție socială, sănătate etc. – nu numai că va afecta negativ creșterea economică și prosperitatea globală, dar va alimenta migrația ilegală, utilizarea muncii „la negru” sau a muncii remunerate sub valoarea ei, economia subterană, exploatarea muncii copiilor, traficul cu ființe umane și alte activități ilicite. Modul în care migrația va fi înțeleasă și reglementată la nivel național și internațional, dirijată în interesul securității statelor, dar și al indivizilor, va reprezenta o mare provocare a secolului XXI. Migrația, chiar dacă îmbracă un aspect forțat sau aparent voluntar, este tot mai evident legată de alte probleme presante ale omenirii, precum dezvoltarea, comerțul sau drepturile omului, iar luarea în considerare a acestor aspecte trebuie să constituie parte integrantă atât în construirea politicilor publice, cât și în managementul conflictelor (intrarea pe teritoriul unui stat a numeroși indivizi de aceeași etnie sau religie poate genera conflicte de ordin etnic sau religios), în soluționarea diferendelor, în construirea și menținerea păcii.

O altă amenințare specifică la adresa securității, care a devenit „vizibilă” tot mai mult în contextul globalizării, este distrugerea mediului înconjurător:

„Amenințările provenite din sectorul mediului înconjurător sunt, probabil, printre cele mai complexe, mai ales datorită implicațiilor oricărei intervenții”⁵⁵.

Aceste amenințări nu pot fi ignorate în procesul de redimensionare a conceptului de “securitate” tocmai prin prisma efectelor dezastruoase pe care le pot avea: catastrofe naturale sau accidente nucleare provocate de factorul uman, poluare, degradarea mediului prin exploatare etc. O problemă actuală este aceea a exploatarea resurselor, componentă importantă a fenomenului globalizării, fenomen care pentru țările în curs de dezvoltare bogate în resurse a adus mai mult eșecuri decât succese: „blestemul resurselor naturale nu este o consecință a sortii, ci o opțiune”⁵⁶. În lucrarea sa „Mecanisme globalizării”, Joseph E. Stiglitz este de părere că țările dezvoltate ar trebui să întreprindă acțiuni concrete pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare, bogate în resurse, în vederea unei exploatare rezonabile, judicioase a acestor resurse, de natură să aducă beneficii pe multiple planuri. O serie de măsuri ar trebui să vizeze ca obiective „diminuarea corupției, investirea banilor proveniți din exploatarea resurselor în afaceri profitabile, alocarea unui procent însemnat din încasări pentru cheltuieli în domeniul sănătății, al educației, al culturii sau de modernizare a infrastructurii”⁵⁷. Stiglitz a propus, în aceeași lucrare, un „plan de acțiune pentru comunitatea internațională”, în șapte puncte⁵⁸:

⁵⁵ *Ibidem*, p. 191.

⁵⁶ Joseph Stiglitz, *Mecanisme globalizării*, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 133.

⁵⁷ Romeo Aurelian Popovici, *Dezechilibrele economice și conflictele armate*, în: *Perspective ale securității și apărării în Europa*, ..., p. 123.

⁵⁸ Joseph Stiglitz, *op. cit.*, pp. 138-141.

1. Inițiativa privitoare la transparența industriilor extractive ar fi de natură să descurajeze corupția, aplicând principiul că nimeni nu ar putea obține o scutire de taxe pentru banii cheltuiți pe drepturi de exploatare sau alte plăți către guverne străine, decât dacă face publice toate plățile, precum și cantitatea de resurse extrasă.

2. Reducerea vânzărilor de arme. În acest sens, s-ar putea adopta o serie de măsuri precum creșterea prețului armelor, taxe mai mari pe vânzările de arme, controlul provenienței banilor cu care se fac plățile, sporirea dificultăților de procurare a armelor.

3. Certificarea este o măsură care ar putea elimina exploatarea ilegală a resurselor, fiind aplicată în comerțul cu diamante provenite din Sierra Leone. Diamantele neînsoțite de asemenea certificate sunt denumite „diamante de conflict”, fiind o recunoaștere publică a rolului resurselor în finanțarea conflictelor. Un sistem de certificare s-ar impune și în exploatarea altor resurse, cum ar fi lemnul de esență tare din zona tropicală, fapt ce ar duce la protejarea lumii împotriva unei despăduriri masive.

4. Obținerea sprijinului financiar de către țările în curs de dezvoltare din partea țărilor dezvoltate atât în mod direct, prin intermediul programelor de asistență, cât și în mod indirect, prin intermediul Băncii Mondiale. Legat de acest ultim aspect există numeroase controverse legate de condiționările care se fac pentru acordarea sprijinului însă motivarea acestor condiționări se bazează, în primul rând, pe ideea că acordarea de sprijin financiar țărilor care au dovedit capacitatea de a implementa strategii adecvate reprezintă un stimulent și o speranță că aceste fonduri vor ajuta țările beneficiare.

5. Limitarea daunelor ecologice este o măsură care se impune întrucât, în procesul de exploatare a resurselor, companiile multinaționale care activează în țările în curs de dezvoltare produc în mod frecvent dezastre ecologice, după care își încetează activitatea și părăsesc statul respectiv. Companiile multinaționale au nevoie atât de stimulente pentru a limita daunele ecologice, dar și de constrângeri prin care să li se impună plata daunelor care rezultă din activitatea lor⁵⁹.

6. Aplicarea prevederilor legale se poate realiza prin aplicarea de sancțiuni comerciale celor care se folosesc de practici comerciale injuste.

Competiția pentru asigurarea resurselor, în general, și cea pentru asigurarea resurselor energetice, în special, au devenit probleme majore ale tuturor statelor contemporane. Într-o formă sau alta, toate conflictele locale sau regionale desfășurate încep să îmbrace o dimensiune economică, fiind legate de asigurarea resurselor. Privitor la acest aspect, Silviu Brucan aprecia că:

⁵⁹ În Dreptul Mediului, principiul „poluatorul plătește” trebuie aplicat numai coroborat cu principiul acțiunii preventive, al reținerii poluanților la sursă și principiul precauției în luarea deciziei deoarece, aplicat singur, duce la consecințe inadmisibile – „plătesc deci pot să poluez”. A se vedea și Recomandarea Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică C (74) 223 din 1974 privind implementarea principiului „poluatorul plătește” și Recomandarea OCDE (89)99 din 1989 privind aplicarea principiului „poluatorul plătește” la poluările accidentale.

„[...] amenințarea războiului nuclear s-a risipit și balansoarul rămâne înclinat înspre factorul economic și tehnologic, care domină acum jocul puterii pe arena internațională. Principalul câmp de bătălie a devenit piața mondială. Aș putea spune că am ajuns la situația în care succesul în luptă pentru puterea în lume nu se mai măsoară cu metrul cuceririlor teritoriale și cu metrul de bombe și rachete, ci cu locul sau ponderea câștigată pe piața mondială”⁶⁰.

Pornind de la analiza mediului de securitate și de la noile surse de amenințări care se manifestă în lumea contemporană, Gheorghe Badea a schițat patru scenarii probabile⁶¹:

1) Globalizarea cuprinzătoare, scenariu conform căruia beneficiile globalizării se vor răsfrânge asupra majorității populației, cu efecte pozitive asupra mediului și sănătății populației, ca și asupra nivelului de trai. Creșterea economică globală stabilă, dacă nu va mai fi afectată de nici o criză, va duce la împărțirea bogăției, în mare măsură, către marea masă a populației, rezolvând câteva probleme democratice și sociale. Guvernarea eficientă și cooperarea, atât la nivel național, cât și internațional, va contribui la minimalizarea conflictelor intra și interstatale, ca urmare a beneficiilor globalizării. Acest scenariu optimist nu va cuprinde însă întreaga omenire, rămânând o minoritate a populației, în special în Africa Subsahariană, Orientul Mijlociu și Asia, centrală și de sud, care nu va profita de beneficiile globalizării cuprinzătoare din cauza persistenței conflictelor interne.

2) Globalizarea periculoasă este opusul primului scenariu întrucât numai elitele se vor bucura de prosperitate, în timp ce majoritatea populației nu va profita de beneficiile acestui fenomen, fiind în continuare afectată de sărăcie și epuizarea resurselor. Aceasta va duce la creșterea migrației, care va deveni o sursă majoră de conflicte interne. Economia mondială se va scinda pe trei paliere: „dezvoltarea continuă în țările motor; creșterea lentă sau declinul moderat al capitalului în multe țări dezvoltate, ca rezultat al creșterii decalajelor dintre bogați și sărac și proliferarea dramatică a economiilor ilicite”⁶², iar conflictele interne vor crește ca urmare a frustrărilor, inechității și tensiunilor politice interne în fața incapacității guvernelor și liderilor politici la nivel național și internațional.

3) Competiția regională va duce la accentuarea identităților regionale și la creșterea rezistenței politice locale față de interferențele externe, cu preponderență în Europa, Orientul Mijlociu și estul Asiei. SUA va fi puterea care va conduce procesul globalizării, dar fiecare regiune va fi mai preocupată de prioritățile sale politice și economice, crescând riscul protecționist. Astfel, multe dintre tehnologiile moderne, revoluționare nu vor mai fi exportate, fapt ce va duce la accentuarea diferențelor regionale. Integrarea economică regională, în special în producție și finanțe, se va amplifica, însă multe țări din afara acestor regiuni

⁶⁰ Silviu Brucan, *Lumea după războiul rece – locul României și viitorul ei*, București, Editura „România Liberă”, 1996, p. 56.

⁶¹ Gheorghe Badea, *op. cit.*, pp. 76-78.

⁶² *Ibidem*, p. 77.

(precum cele din Africa Subsahariană, Asia centrală și de sud, sau cele din „Marele Orient Mijlociu”) se vor confrunta cu o lipsă de resurse și sprijin politic. Din punct de vedere militar, probabil că se va ajunge la o amplificare a conflictelor violente interne, nefiind exclusă nici posibilitatea izbucnirii unor conflicte militare majore în interiorul acestor regiuni.

4) Post Război Rece este un al patrulea scenariu, în care „tensiunile politice dintre SUA și Europa vor crește, relațiile transatlantice se vor deteriora, SUA își vor retrage trupele de pe bătrânul continent, în timp ce Uniunea Europeană se va retrage în propriile granițe, concomitent cu alocarea unor resurse semnificative pentru stabilitatea vecinătății apropiate, prin angajarea mai activă a instituțiilor comunitare”⁶³. Concomitent, crizele din America Latină (Venezuela, Columbia, Mexic și Panama) vor atrage atenția SUA asupra regiunii. Normalizarea relațiilor coreene și posibila unificare de facto a celor două țări din peninsulă ar putea atrage sprijinul financiar al Chinei și Japoniei, în timp ce SUA va decide retragerea propriilor forțe din regiune. În același timp, rivalitățile naționale dintre puterile Asiei vor duce la creșterea pregătirilor militare sau la reluarea programelor de înarmare, inclusiv la creșterea producției de arme de distrugere în masă. Din cauza incapacității instituțiilor regionale și mondiale de a gestiona eficient situațiile conflictuale din periferiile Europei, Eurasiei, Orientului Mijlociu, Asiei și Africii Subsahariene, multe țări vor fi marginalizate, fapt ce va avea implicații majore asupra stării de securitate, stabilității, democrației, protecției drepturilor omului și prosperității.

Evident fictive, cele patru scenarii sunt rodul imaginației, însă „ne ajută să ne organizăm ideile astfel încât să nu fim surprinși de realitatea tangențială și să identificăm cele mai eficiente metode și instrumente pentru prevenirea conflictelor”⁶⁴.

Concluzionând, putem afirma că statele aparținând comunității internaționale pot contribui la crearea unui mediu în care cooperarea să fie posibilă. Cooperarea poate oferi resurse și oportunități, însă, în final, responsabilitatea pentru succesul dezvoltării și pentru ca aceasta să fie susținută în continuare – iar avantajele de pe urma ei să fie în folosul tuturor – aparține tuturor statelor, atât celor dezvoltate, cât și celor în curs de dezvoltare. După atentatul de la 11 septembrie 2001, a devenit din ce în ce mai evident faptul că independența și suveranitatea unei țări nu vor putea fi asigurate exclusiv prin mijloace politice, fără a poseda și o industrie de apărare modernă în structura sistemului de securitate, care să fie susținută de o economie solidă⁶⁵.

În mediul de securitate contemporan, modelat de exigențele globalizării, niciun stat nu se poate izola sau rămâne neutru, niciun stat nu este la adăpost și niciunul nu trebuie să rămână în afara vieții politice internaționale. Securitatea

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 78.

⁶⁵ Emil Hedeșiu, Constantin Stoica, Gheorghe Toma, *Securitatea internațională sub impactul globalizării. Realități, Provocări, Schimbări*, București, Editura ANI, 2007, p. 11.

internațională tinde tot mai mult să-și manifeste caracterul indivizibil, iar comunitatea internațională este tot mai conștientă de riscuri și de responsabilitățile ce îi revin în vederea asigurării unui echilibru între principiul suveranității și intervențiile de ordin umanitar. Ideal ar fi ca formarea și menținerea unei armate profesioniste, bine antrenate, bine înzestrate și capabile să facă față gamei din ce în ce mai extinse de riscuri și amenințări, iar aceste exigențe să se obțină cu cât mai puține costuri. Din păcate însă, efectele pe termen lung și scurt ale crizei economice constrâng autoritățile politico-militare ale statelor dezvoltate, în curs de dezvoltare sau nedezvoltate să facă alegeri dificile în stabilirea nivelului fondurilor alocate bugetului destinat apărării naționale. Dată fiind interdependența sectorului economic cu cel militar, guvernele vor trebui să găsească și să mențină acel echilibru între necesitățile interne și externe, adică să realizeze o balanță între puterea economică și cea militară care să nu se încline prea mult într-o parte sau alta. Chiar dacă statisticile arată că, pe termen scurt, tendința de creștere a cheltuielilor mondiale pentru apărare a înregistrat o anumită stagnare sau chiar descreștere, iar fonduri importante au fost dirijate spre alte domenii prioritare, precum programe de redresare economică și protecție socială, pe termen lung, statele dezvoltate vor continua să investească sume semnificative în inovație și cercetare, în noi tehnologii și echipamente militare, iar cele mai puțin bogate – să-și modernizeze armata prin derularea unor programe majore de modernizare și înzestrare. Și aceasta întrucât, așa cum afirma Robert Kogan, lumea nu a cunoscut transformări majore:

„...națiunile rămân la fel de puternice ca întotdeauna, și la fel ambițiile naționaliste, pasiunile și competiția între națiuni care au dat formă istoriei”⁶⁶.

⁶⁶ Robert Kogan, *End of Dream, Return of History*, în: Melvyn P. Leffler, Jeffrey W. Legro (eds.), *Toward the World. American Strategy after the Bush Doctrine*, Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 51.